

Politicorvm Libri Decem

Contzen, Adam

Colonia, [1621]

Cap. V. Prudentiæ diligentiam iungendam esse.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95437](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95437)

In Deum
inuri sunt,
qui menda-
cium Rempu-
blicam ser-
uare se ia-
stant.

Mendacium
cuius
perit.

Blasphemum
est Rempu-
blicam salu-
tem men-
daciis ad-
scribere.

Non Deo,
sed dolis fi-
dunt astuti.
Ideo vrbes
pessum-
dant.

Fraudibus
occurrunt
pari acie
fraudes.

iacet illa prudentia? Astutia mea urbem seruauit, res intricatas explicui, metum Reipublicae dempsi, quanta vnus mendacii utilitas? At Deus id noluisset, etiam utile mendacium vetuit, tu melius Reipublicae consules, quam Deus? Dominus est, qui nunc custodit civitatem, frustra mentitur, qui custodit eam. Ego vero in turrem conscendo, & voce Dei, & voce naturae proclamo. Non seruari peccatis humani generis societatem, sed dissipari. A Deo cuncta dependent, a summa veritate, a summa potentia, a summa bonitate, tu tuas argutias, mendaciolaque ad tantam rerum molem necessariam arbitraris? Nisi tu mentendum doceas, res humanae retro labentur? O pura deitas, o limpidissima veritas! radio vere lucis dispelle miseras nebulas vanitatum. In manu tua sunt omnes fines terrae, & corda regum, illi vero suis fallaciis fraudibusque temperare, atque administrare cuncta se posse confidunt. Magna est imprudentia sine Deo, contra Deum non vnitantum homini, sed Reipublicae felicitatem velle asserere. Tantumne tibi places, vt tuo mendacio felicem principem fore existimes? Quid igitur faciam cum vel mentendum est, vel periclitandum? Facies tu quidem id quod non licet, quodque ego dissuadeo; mentieris. Debes autem periclitari potius, quam mentiri, quia is qui fugere te periculum mendacio vetuit, illo te liberare potest; aut si adieris, in maiora bona vertere. Quod si in mentiendi proposito perstiteris, in alia te mala conjiciet, ex quibus, nec mentiundo, nec vera dicendo emerges. Rem omnipotenti sapientiae, & cogitationum tuarum fluctus committe, certus, ab infinita sapientia ita res humanas ordinatas, etiam improborum voluntates, aularum strophas, vrbium vastae consilia, vt ad communem salutem Dei sufficiat providentissima bonitas, non requiratur aduersa Dei legibus, in te mentiendi astutia.

§. 15. Mihi vero humanitas rem consideranti magna calamitatum pars ex veteratiori illa arte nasci videtur. Primo, non simplicitate, oratione, modestia, desipientia fui, spe & fiducia superni adiutorii rem agunt, sed fallaciarum copias in pectus aduocant, & vt solent in comedia gloriari callidiores seruuli, in astutis dolis omne praesidium collocant; itaque plerumque talium consiliorum infelix est euentus; Ineunt consilium, & non ex Deo, ideo dissipantur. Deinde conflictantur illa callida consilia cum paribus aduersariorum fallaciis, quocirca maior vtriusque diffidentia, simulatio, fraudisque oritur, & mutuae fraudis cognitio, habet & Roma suum Hannibalem, dicebat Pœnus; cum eadem arte Fabius Tarentum receperat, qua ipse eripuerat. Tertio, non sunt illi consiliiarii principibus, aut senatores ciuitatibus fideles, qui fallendi artem tot annos exerceuerunt. Seuera, sed iusta Dei vindicta fraudum illi inuentores suo principi aut patriae plerumque dederunt pœnas; Themistocles, Pericles, Theramenes, Lysandros, Cleomenes, Aristomenes, alios omitto, neque enim horum acta, aut exitus Politici legere possunt. Id quod illis facillimum est, recordentur; Nempe iam a viginti annis hominum prudentia tumentium, callidorumque, in aulis, in comitiis, in Republica regnantium, lamentabiles casus, dedecora, inhonestas exauctorationes, inopiam, familiae clades, & carceres interdum, necemque.

CAPVT V.

Prudentiae diligentiam iungendam esse.

§. 1. OMNIUM principum artibus, omnium vrbium curiis inscriptum optarem, quod Apostoli voce semper in Ecclesia sonat. Rom. 12. 8.

Qui praest in sollicitudine, studio, diligentia. Ignaua esse prudentia non potest. Diligentiam vero & sollicitudinem pro eisdem accipio, vt interpretes vetus scriptura, & S. Thomas, quamuis enim apud exoticos scriptores vitiosam animi anxiamque inquietudinem iactationemque significet, est tamen eius melior apud nostros significatio. Sollicitus ait S. Thom. dicitur quasi solers citus, in quantum scilicet, aliquis ex quadam solertia animi, velox est ad prosequendum ea, quae sunt agenda. Diligentia igitur est animi alacritas, & facultas qua praecipitur eorum quae prudenter constituta sunt, cum recta ratione celeritas. Cuius virtutis inimicae sunt, ἀμέλεια, negligentia; cum posita cura, ac sollicitudine bona consilia non agendo pereunt. Frequens in Republica, sed exitiale malum. Deinde pigritia seu ἀνενεργησις cum agendorum tempora prorogantur, donec in periculum negocia veniant. Tertio, torpor, seu νάρκησις, qui mentem ita dissolvit, vt bene consula, recteque inchoata, interrumpat. O princeps, o consul, o dux.

Εργασίαν φιλόποινον ἴδω, μὴ λόγους μόνον.

Re ipsa laborem non solum verbis ama.

Dictum breue est, sed prudentia cuncta complectitur, vbi, & πρᾶξις, cogita, & age. Nam reuera in vnoquoque bono mater est diligentia. Laudauimus nuper vericulum sapientiae:

Ἄπαντα δόξα τὸ φρονεῖν καὶ δίσταται.

Omnia seruiunt sapientiae.

Verum de efficace, laboriosa, & operatrice sapientia esse intelligendum non dissimilis demonstrat:

Τὴς ἐπιμελείας ἅπαντα δόξα γίγνεται.

Diligentia omnia seruiunt.

§. 2. Equidem curam, sollicitudinem, diligentiam, vigilantiam omnem magistratus honestam, ac pene regiam esse iudico. Quicquid enim prudenter statutum principali auctoritate, celerique vigore exequantur, quia ad multos pertinet, magnum est. Omnis virtus requirit ἀκρίβειαν, & vt ad amissum respondeat effectus arti, sed in imperio etiam in paruis sedulitas summi est momenti, & animi non degeneris certum, & stabile documentum. Infra maiestatem videri solet multis interesse quæstorum rationibus, sumptuum curam ducere. At vero id vel maxime maiestatem conciliat, & firmat; alioqui ex illa negligentia ærarium exhauritur, officialium, & ministrorum rapacitas in immensum augetur: cumque bellum imminet, omnes profugiunt, nam & qui rapuere sua conseruare volunt, & qui non sperant a principe paupere ad diuites sese conferunt. Tum vero pœnas incuriae sentiunt, cum arces, vectigalia, oppida oppignoranda sunt, non amicis, & fidelibus, sed furibus, qui principum pecunia sibi principem emunt. Ea de re libro 8. disseram, nunc moneo viuaces principum, senatorumque oculos in minima conijciendos esse. Omnia illa minima, maximorum esse momenta. Summa est, Princeps, Senatus, aut omnia ipse faciat, aut omnium factorum rationes exigit, si neutrum potest, hoc agat, vt omnes omnium rationes quotidie reddendas arbitrentur. Non modo hoc utile est Reipublicae, & peculatus antidotum, sed administrorum saluti conducit, quorum ex millenis non est vnus, quin male parta reuomere, & cum contumelia reddere cogatur: cum nulli desit inimicus, & ex vero accusator: Principes exemplo alienam industriam acunt, fert vallum princeps, aggerem ducit, tormenta librat, gladium polit, equum exercet, rationes exigit, parua cognoscit, non redigitur in ordinem maiestas, sed operibus vulgaribus ex maiestate dignatio accedit. Dei infinita est maiestas, & omnia tamen vilia semper intuetur, muscis & pulicibus artus & membra disponit, & tam hæc parua sine immutatione maiestatis exequitur, quam mundum

Malus princeps est, quia vna duntaxat manu capis Rempublicam.

Plerumque sera pro nullis sunt.

Consilia aetiosa profum.

Pro Republica etiam sortidus labor gloriosus est.

Neglectum parvorum magna amittuntur.

Princeps indiligens furibus suis est vectigalis.

Cura regia magna est in parvis.

dum gubernat. Quocirca Amos 7. 1. Deus ipse Fi-
ctor locustæ nominatur. Eadem est enim illius, in
magnis & parvis relucens sapientia.

§. 3. Incommoda tandem quæ sint incuriæ, quis non quotidie experitur, de priuatis non ago, publica omnium patent oculis. Nihil tam recte constitutum, quod ignauia non euertatur. Occasiones rerū nunquam ignauiam imperantium expectant. Precipitationem consiliorum improbo, quæ tamen aliquando non suo merito, sed numinis indulgentia felix est. Sed magis tarditatem, & lentitudinem, quæ omnia corrumpit. Quemadmodum enim diligentia naturæ prauitatem corrigat, ita negligentia in magno corpore omnium morborum pestes alit, augetque. Nihil est quod non expugnet pertinax opera, & intenta ac diligens cura, & e contrario nihil est, quod ignauia non defluat, & remissione, ac corpore concidat. Quid longinqua respicis? certissima ex proximo, imo ex teipso tutela est. Magistratus igitur imitabitur agricolæ quorum hoc est axioma rusticum. *Quocumque*

Nihil minus regium est, quam ocium.

Laudanda in Alexandro Seuero laborandi constantia: Eam ita Lampridius describit. *Sane sinecessus cogeret, aut lucem actibus operam dabat. & in longam horam producebat: neque vnquam tediauit, aut morosus, aut iratus refedit, fronte semper pari & letus ad omnia. Erat enim ingentis prudentia: & nemo posset imponere: & quem si aliquis vrbane tentare voluit intellectus, tulit penas.*

Et Herodianus: Ipse iter faciebat sine intermissione, neque fessos dies, neque labores villos magnopere curans, algoris atque aestus iuxta patiens: Saepe etiam per altissimos montes hyeme saeva, nubibus caliginibus ibat aperto capite, ut militem ad alacritatem patientiamque laborum re ipsa cohortaretur. Quocirca non metu quodam ac lege, sed emulatione magis atque exemplo principis ad perseveranda omnia incitabatur. Misit etiam qui angustias occuparent Alpium, atque aditus Italiae obiderent.

*Symbolum
Sæuri.* Nec aliter alios agere voluit, Symbolum enim dedit. Laboremus, quemadmodum dederat pertinax: Militemus. Adrianus gnauius fuit, & laboriosus, si quis alius imperator, Prouincias enim crebro obuiuit, ius dixit, cupiditates presidium puniuit: Eius augustos labores Florus poeta irrisit. *Ego nolo Cæsar esse, ambulare per Britannos, Scythicas pati pruinas.* Cui ille facete. *Ego nolo Florus esse, ambulare per tabernas, latitare per popinas, culices pati rotundos.* Vespasianus quidem inter curas imperatorias dum legationibus intenderet est extinctus, cuius hoc elogium est: *Im-*

*Vivere non
debet iacen-
tem, quem
stantem o-
portet mori.*

*Diligentia
ducit est vi-
ta armo-
rum.*

§. 4. Sed cum aliis in rebus, tum præcipue bel-
licis, in quibus bis peccare non licet, opus est cau-
tissima celeritate. Magnum enim terrorem hos-
tis incurit, & spacium recolligendi non concedit
perterrefactis. Sed quomodo principis tam multis,
minutisque curis sufficiet? Respondeo. Possè non
modo minores reges, & duces sed monarchas etiam,
& plurium regnorum dominos, habere rebus dispo-
nendis ordinata tempora.

§. 5. Primo itaque princeps ordine tempora di-

ponet, præpostera enim non modo seipsa, sed etiam, quæ bene sunt ordinata, impediunt. Hæc si distinguatur, aderunt suo ordine negocia, nec illis tempora deerunt, nec tamen, quod in lucro princeps ponet, supererunt vitiis. Sanctum tempus est, quod negociis impenditur, profanum quod rebus cæteris, nisi eo impendatur, vt valetudo par sit negociis.

Secundo, si plures sint prouinciæ, singulis, sicut & negociis, sua consilia designabit, atq; ita quoque ipse per vices adesse poterit.

Tertio. Si septenas horas somno, binæ cibo, totidem recreationi honestæque animi relaxationi tribuantur, supererunt ad negocia tredecim, has si ita disponat, vt omnes dicere queant:

*Ipse dies pulchro distinguitur ordine rerum,
multa negotia ipse expedit. Statis enim consulta-
tionibus litatas horas attribuet, alias quas libera esse
volet extraordinariis, audiendis miseri, viduis, pu-
pillis, illis enim prima debetur misericordia, & præci-
pue alio præsidio destitutus pater esse princeps debet.
Lubet hic apponere, quæ vir prudentissimus Anto-
nius Guevara de M. Aurelio Xenophontis Pædiam
imitatus recte, sapienterque conscripsit. *His ergo
momentis, inquit, tempora M. Aurel. Imp. opt. partebatur,
ut & suis rebus, & negotiis publicis curandis satis haberet
temporis. VIR enim à curis (ac sollicitudine) solutus (&
non iners) multa vel breui, solitudine districtus pauca vix
longo expedit tempore. Ita autem tempus ordinabat, ut se-
ptenas de nocte horas dormiret, vnam meridiariorum, duas
prandio cœnaque tribueret, non quod tam diu pranderet aut
cœnaret; sed quod philosophorum disputationibus conui-
uium produceretur. Nunquam enim totis septendecim-an-
nis cibum visus est capere, quin vel anagnosten vel Philo-
phum audiret.**

Cumque multis imperaret regnis ac prouinciis; singulas Asia, Africa & Europa negotiis horas dabat; binas vero singulis diebus horas cum liberis, vxore, amicis familiariter versabatur. Vnam item negotiis tribuebat extraordinarius, repote audiendis querimonis vexatorum, querelis inopum, grauaminibus viduarum, spoliationibus pupillorum. **ÆQUE** enim audiendi sunt principibus clementia laudem amanti- bus inopes, qui parum possunt, quam diuites, qui pluri- mum habent.

Quicquid vel diurni vel nocturni relinquebatur tempo-
ris, librorum lectioni, operum scriptiōni, carminum com-
positiōni, antiquitatum investigatiōni, eruditiorum sermoni-
bus, philosophorum disputatiōnibus impertiebat. et; quippe
cum NIHIL ipsi literatis colloquiis esset iucundius.

Nisi bellis impediretur difficilibus, aut negotiis arduis auocaretur; ordinariæ hyberno tempore hora nona cubitum semper ibat, quæta cubitum surgebat; ac ne otiosus esset, librum semper cerucalibusubiectum habebat, cuius lectione tempus, dum lucefceret, transgebat. Solenne enim erat Imperatoribus Romanis ignem præferri, prius (interdum) scilicet ardentes, noctu vero lampades in cubiculis accendi; ut ipsi vigilantibus cerei, dormientibus lucernæ arderent. Institutum autem à Romanis fuit, ut OLEVM ex olea natum, & cera apum industria parata, ante principes virent, ut aque se placidos ac mites, quam oleum ex olea natum, æque vitiles Reipublica, atque in alueari apem, esse oportere meminissent.

Circiter sextam cum surrexisset, publice non vulgari, sed maxima potius cum uncinatate vestiebatur, circumstantes percontando, quo pacto noctem totam transgressisset; aut quid somniaisset, quid meditatus esset, quid legisset, exponendo. Vestitus iam os manusque aquas lauabat odoratis, quippe qui gratis odoribus inprimis delectaretur, tam acridis preditus odorandi sensu, ut nonnumquam loca transiens fœdida (ac fœtida) non parum offenderetur. Primo mane botulum unum atque alterum manducabat eleciuary distrechados, & bibebat (tres cyathos vini cretici vel) paulum liquo-
K 2 ris fil-

Ordo nego-
ciorum fa-
cit, vt innu-
meris vnus
par sit.

*Prouincia-
rum dies.*

Extraordi-
naria nego-
cia.

Ordo in re-
bus agendis
caput est.

Corpus &
animus eo-
dem tem-
pore cibum
capit.

Non erant
temulenta
conuiuia,
non sum-
ptuosae ve-
nationes.

Maiestas
luce gaudet.

Cura vale-
tudinis la-
bori addita.

Idem sollicitudo bonorum principum efficit.

Cibi parsimonia rationum, sed optimum est medicamentum.

Curas praetendunt inter tot augmenta lasciuientis.

Grave scelus est negligentia, unde scelerum oriuntur.

Ministeria domestica ad amicum accurantur, prouinciarum damna negliguntur.

Princeps semper in turba est.

Diligentia ministris vixitata principem leuat.

ris stillaticij, quod nimirum stomacho (& pectore) propter nimiam in studiis contentionem, esset imbecillior. QVI enim studiis sunt dediti, variis, quod experientia docet, morbis sunt obnoxij; quippe qui studiorum delinuti dulcedine vita detrimentum non sentiunt.

Tempore astiuo primo mane ad ripam Tiberis circiter duas horas pedes spaciabatur, & compellantes stans audiebat; idque profecto sapienter. SEDENS enim princeps breuiloquentem semper eum, qui dicit, facit. Procedente paulatim die, & calore inualecente, in Capitolium ascendeat, ubi à Senatu expectabatur; quo dimisso, in Titi amphitheatrum, ubi legati & procuratores prouinciarum conueniebant, se conferebat, bonamque diei partem ibi morabatur. Vbi pransus erat & paullum secesserat; Vestalium admodum singulasque nationes, ordine ipsis à se assignato audiebat. Semel tantum de die, idque aliquanto serius; sed suauiter & assatim comedebat, ferculis gaudens paucis, sed optimis: Cum EPVLA peregrina (& varia) morbos semper peregrinos (& infirmitates) pariant.

Non temere plus, quam semel singulis septimanis per urbem deambulatum prohibet, sine vilo vel suorum vel alienorum comitatu (X. aut XII. duntaxat stipatus ministris), vt libera esset omnibus egenis & orphanis alloquendi, & de officiariis suis, si qua vellent, querendi potestas. FIERI enim nullo modo potest, vt republica medeatur, nisi is, cuius id munus est, morbos illius penitus cognoscatur.

§. 6. Possit principem ea praestare, & omnium curam complecti experientia docet. Multum temporis tempestiua, & intempestiua conuiuia, itinera, venationes, aucupia, ludicra, aliae voluptates auferunt, ex quibus si partem decident, seris rebus optime constituendis tantum temporis suppeditabit, vt omnes subditi vigilantia principis fruuantur, omnes administri fideles gaudeant operas suas conspici, mali in continuo sint timore.

Dura profecto, & laboriosa magistratuum prouincia, quorum negligentia cum iustitia opprimatur, religio contemnat, hostes inualecant, satrapae tyrannidem exerceant saepenumero & peccatum mortale, imo inter mortalia detestabilissimum. Vno verbo, vna nominis subscriptione, vno oculi coniectu, quot scandala tollere, quot viros bonos subleuare, quot improborum conatus repellere possunt? Nec excusari possunt; in suis negligentiam nullam tolerant, ad aulica imperia volatur, quomodo vero inter tot obsequia non intelligunt, exquisitissimam à se diligentiam requiri? Inigne datum est Augusto à macenate consilium. Optimi ac egregij principis est, non modo ipse vt omnia ex officio agat, verum vt qua ratione etiam reliqui omnes quam optimi fiant, prospiciat. Omnia conetur cognoscere, hoc diligentiae est; scio omnia cognoscenti multa ignoscenda; sed tamen ad multa si caecutiatur, pleraque sic agentur, vt ignosci non debeant. Ignoscentem iterum offendere verentur, & horrent; ignoranti illudunt. Qui ad clauum sedet, sine periculo nunquam dormitat, sed nauarchus vna in parte magni maris est, quae saepe quiescit: principem quocumque loco sedentem omnes totius regni procellae pulsant; nisi perpetuo vigilet excussura. Verum non sibi, sed populo suo timere debet, vt populus etiam principi timeat, à quo salutem suam dependere nouit.

§. 7. Vnum est & insigne compendium diligentiae, quo sine magno labore celeri executione, fideliterque bene constituta perficiuntur, quod ego in nostra Societate usurpare R. P. Generalem, atque etiam interdum prouinciales animaduerti, in Republicae gubernatione, magna vtilitate adhibebitur. Vt cum mandata, constitutionesque à principe in longinqua mittuntur, clausula illa addatur diplomati, vt magistratus inferior de executione facta scribat, factane sit, an fieri non possit, an futuram arbitretur, causamque si quid obstat scribi iubeat. Ea enim cautio magnam sollicitudinem obsequendi inicit, alioqui suae incuriae testes literas ipsi scribere coguntur per quos stetit, ne mandato principis obtemperaretur. Quod si iusta causa videretur ex circumstantiis loci, quo minus obediretur, id ipsum scribere inferior magistratus si iubeatur, plena rerum cognitio Epistolis illis colligitur. Eadem efficacia bonae leges etiam antiquae, sed quae aliquantum moribus cesserunt, sine molestia principis reducentur ad vigorem, moresque; Si enim proreges, Gubernatores, & Satrapae certo tempore de illis principem certiorum facere iubeantur, operam suam probare principi conabuntur, atque ostendere sua cura, ac labore voluntati eius satisfactum. Magnus etiam frenum est ministrorum inter se mutuus timor, dum inficio altero, alter peccare non potest, & conscio non audeat, quem facili cura omnibus incuriet princeps, si de statu prouinciae, de iustitiae administratione, de moribus praesidium, de fisco, de querelis subditorum, non à proregibus modo, praedibus, satrapis, sed consiliariis eorum, assessoribus, quaestoribus, praetoribus, constitutis temporibus sinceram instructionem etiam iureiurando adactis postulet. Hac de re plura, cum de magistratu dicam. Nunc duntaxat ostendere animus fuit, quomodo princeps minima sua molestia plurima rectissime dirigere possit. Si enim statuto tempore literae illae veniant, & errata corrigantur, verbo plura corrigit, quam laboriosa, & sumptuosa profectio, quam vt aliquando suadeo, ita crebram non probo.

Adriani itaque diligentiam quamuis in rebus valde turbatis laudem, pacata tamen Republica malo principem, vno alteroue loco ordinarie confidere. Cum igitur omnibus negociis interesse princeps ipse nequeat, multa vero munia sint, multa loca, quae domini sui conspectu fruuntur nunquam, haec est commodissima ratio, qua omnibus non interesse, sed praesse etiam possit; quanquam vero multa eum obliuisci, multa non aduertere necesse sit, quia tamen omnia sub eius aspectum veniunt, malitiosis ministris securitas adimittitur.

§. 8. Ad labores, & sollicitudinem voco meum principem, delicias & voluptates, somnum, inertiāque excutio, sequetur lubens, si perpenderit se cum in thronum omnium dominus ascendit, curam omnium sibi cum diademate imposuisse, seque nec sine multorum perniciē, nec sine grauissima aeterni supplicij damnatione esse posse negligentem. In priuato

Εργον γ' ἰδὲν οὐδεὶς, ἀερίη τι δ' οὐδεὶς, Operari, laborare non est probum, at pigritia cessatioque probum est; in rege, principe, senatu non modo probum est, scelus est, perfidia est, saepe latrocinium, saepe tyrannus est, cum eorum ignauia improborum iniuriarum in subditos insurgunt.

Quieta & soluta vitam infirmitas humana desiderat, assentatores inculcant, harpyiae, quibus ex principis indigentia opes, ad desidiam cogunt. Sed rectam ille viam tenebit.

Τὴν μὲν γὰρ κακότητα καὶ ἰλαδὸν εἶναι ἐλέσθαι, Φινιδίος, λείν μὲν ὁδὸς, μαλὰ δὲ ἐγγύδι ναίει. Tunc si aeretis id est deo περὶ αὐτὸν ἔδνηκε Ἀδανάτος, μακρὸς δὲ καὶ ὁδοῦ οἰμὸς ἐπ' αὐτὴν. Καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον, ἔπειτα δ' εἰς ἀκρὸν ἵκνται, Φινιδίη τε ἐπειτὲ πάλιν, χαλεπὴ περὶ εὐσθ.

Ignauiam amplecti facile est, plana via est, & vicina admodum, at sudorem virtutis ante oculos Deus posuit, longa cunius sit, & oculis, asperaque ad eam via, postquam autem cum crebris fastidium prenderis, facilius deinde efficitur, quamuis difficilis fuerit.

Ignauiam amplecti facile est, plana via est, & vicina admodum, at sudorem virtutis ante oculos Deus posuit, longa cunius sit, & oculis, asperaque ad eam via, postquam autem cum crebris fastidium prenderis, facilius deinde efficitur, quamuis difficilis fuerit.

An principis mandato obtemperatum sit, multi rescribant.

Sic omnium actionibus intererit, aut sane interesse spectabitur.

Euenit mali praesentia principis.

Diadema curam totius regni imponit, regio capiti.

Quieta natura & adulatores suadet.

Habeat

CAPUT VI.

Iustitia principi precipue commendata est.

§. 1. IUSTITIA Reipublicae compages, illi principis & labor, & prudentia seruiat necesse est. Hæc enim est, cuius causa principes constituti, & cum eam euerterunt, eieci. Lucifero illam pulchriorem aiunt, Græci. Duplex vero est iustitia, communis, quæque perfecta nuncupatur, de qua dictum vetus est:

Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συνήκεδον πᾶς ἀρετὴ τῶν.

In iustitia compendio omnis virtus est. Hæc in principe, ut in gemma totius provinciae elucere debet, & in senatu ut in Zona, quæ orbis imperium tenet, temporaque & operas statâ vicissitudine meretur. Biantis enim verbum testimonio suo totus mundus probat: Magistratus virum ostendit. Non est illa pars virtutis, sed tota virtus, & iniustitia non pars vitiositatis, sed tota vitiositas, hæc iniustitia est ἀνομία, seu iniquitas. Alia est iustitia quam particularem vocant, quæ proprie est ἰσότης seu æqualitas. Definitur esse quæ suum cuique ius reddit: Meo instituto accommodatus iurisperiti, Iustitia est constans, & perpetua voluntas, ius suum cuique tribuendi. Habitum enim animi, inclinationemque significat.

Iustitia illius duplex est genus, vel enim in commodis publicis, oneribusque distribuendis versatur, vel in contractibus, ut emptionibus, venditionibus, commutationibus, pactis. Priore in genere non tenet eam, quæ in altero est, æqualitatem: sed analogia seu proportione utitur, quam vocant Geometricam, quæ aequalibus æqualia, inæqualibus inæqualia de bonis, oneribusque Reipublicæ diuiduntur. Tribuno maius stipendium, quam centurioni, & huic quam decadarcho, aut militi diuidit: quæ enim est dignitatis ad dignitatem, ea est stipendii ad stipendium collatio; Similis etiam in ciuilibus est distributio; nam diuiti & nobili maior est vel tributum modus, vel militiæ necessitas, sed illa honoris, commodorumque prærogatiuis pensanda est. Quia vero in his omnibus æqualitatem cupiditas violat, legibus, & iudiciis, cumque eorum vis infringitur gladio, suppliciis, bellis ea reducenda est.

§. 2. Huius tanti boni arbiter sedet princeps, Iustitia nutu suo omnia iniqua in planum deducens, & omnia suis proportionibus adæquans. Nec alia est principatus origo; cum enim opprimi se infirmiores cernerent, omne ius viresque suas in vnum potentiores contulerunt, à quo defenderentur.

Princeps igitur, optimatesque, & quoscunque, à quacunque fortuna in altum extulit quacunque manus, ille suum unicuique tribuat, alienum ne vendiderit, utilitatem propriam negligat, communem equitatem custodiat. Ita enim doctor Mediolanensis monet, qui non ut iudex, sed ut Episcopus præfuit.

Iuris antistes es, quisquis, quacunque parte Reipublicam moderaris: Quod in Theodosio Panegyricus laudat, id in te ut exhibeas adhortor. Idem qui fuisti, & tantum tibi per te licet, quantum antea per leges licebat. Ius summum facultate & copia commo-

§. 3. Iustitiæ tam salutaris, tam necessaria initium est Deus. Eius pulchritudo est infinita; quia totum Reipublicæ ordinem continet, cum virtus sit, (ut ait Aristoteles) ad alterum. Ad iusticiam enim principis, tanquam ad sacratissimam aram, ut Architas dicebat, oppressi refugiant, ut quos ab iniuria, nec communis natura, nec vis, nec preces

Θυγάς δὲ καὶ κτῆμα πικρὸν. Ἀνίμω ἰσχυρὸς πρὸς τὴν ἀνίμω.

Potestas virtutis celare non potest.

Iustitia distributiva & commutativa.

Potestas iustitiæ legibus administranda.

Ad laborem opus est incitare.

Nullus equus tam generosus est, cui non aliquando mimentur calcaria.

Dura fors principum, quos nisi summa sollicitudo premittant, mali sunt.

Nulla regni maiestas regendi molestiam pensat.

Ocium priuatum Augusti expectat, aut si mulauit.

